

DAGENS FRÅGOR

Jordbruksmekaniseringen i Sovjet

Trots de kända växande svårigheterna för det sovjetryska jordbruket har Chrusjtjov i flera av sina tal framställt Sovjets jordbruk såsom det »största och mest mekaniserade i hela världen». Sanering och ökad planmässig avkastning av jordbruket i Sovjet kommer enligt hans ord att bero av en ökad arbetseffektivitet, där mekaniseringsfaktorn spelar den främsta rollen. Den fackbetonade publiciteten kring jordbruksfrågorna påpekar betydelsen av denna mekanisering och manar till ett bättre utnyttjande av den mänskliga faktorn via maskinerna. Det påpekas ständigt att det finns jordbruksmaskiner i tillräcklig mängd och böndernas tendens att inte tillräckligt utnyttja dem kritiserar liksom reparationsverkstädernas släpphänthet, vilken resulterar i att en del av maskinerna inte repareras tillräckligt snabbt och därigenom blir obrukbara. Ovan anförda faktorer utgör huvuddelen av den vanliga standardpubliciteten kring jordbrukspolitiska frågor i Sovjet. Sällan nämner man dock i detta slag av publicitet antalet jordbruksmaskiner och traktorer i förhållande till odlingsarealen och mängden av arbetskraft.

Det är klart, att jordbruksmekaniseringens problem utgör endast ett av många jordbruksproblem, bl. a. sådana som själva jordbrukskollektiverings-systemet, investeringar i form av gödningsämnen, jordbrukets överbefolkning och bristen på kvalificerad manlig arbetskraft. Utan att beröra hela

den komplicerande mängden av problem, skall i det följande ett försök göras att framställa det verkliga förhållandet på jordbruksmekaniseringsområdet i Sovjet av i dag. Man behöver inte jämföra de rådande förhållandena i Sovjet på detta område med förhållandena i USA, där jordbruksmekaniseringen nått sin topp och skapat ett läge, där 7 procent av USA:s befolkning sköter den enorma jordbruksproduktionen. Man kan försöka nöja sig med en jämförelse mellan den sovjetryska mekaniseringsgraden och de största västeuropeiska länderna med en jordbruksproduktion, byggd på moderna arbetsmetoder: Frankrike, Västtyskland, England och Italien.

Sovjet hade 1961 487 miljoner ha odlingsbar mark, vilket utgjorde cirka 22 procent av landets hela territorium. Därav utgjorde åkerarealen 203 miljoner ha, dvs. 42%. De ovan nämnda fyra europeiska länderna har gemensamt en odlingsbar mark om cirka 88 miljoner ha, därav cirka 53 miljoner ha redan uppodlad åkermark, dvs. 60%. Därav framgår att de fyra länder, som har en befolkning av ungefär samma storlek som Sovjet förfogar över en odlingsbar areal som är cirka 6 gånger mindre än den sovjetryska medan den uppodlade arealen endast är 4 gånger mindre. Graden av utnyttjandet av den odlingsbara marken är i dessa europeiska stater alltså cirka 45% större än i Sovjet.

För att jämföra jordbrukets mekaniseringsgrad i Sovjet och den nämnda

delen av Västeuropa räcker det med att sammanställa traktorernas antal. Traktorerna utgör huvudredskapet, vilket bestämmer graden av utnyttjandet av de flesta andra jordbruksmaskiner; traktorernas antal och utnyttjandet kan betraktas som utslagsgivande för mekaniseringen.

Redan 1937 fanns det i Sovjet 561 000 traktorer mot 152 000 i Frankrike, Tyskland, England och Italien tillsammans. 1950 steg detta traktorantal i Sovjet till 933 000 och i ovan nämnda länder till 665 000. Således har under 13 år i Sovjet traktorernas antal stigit med cirka 65% men i de västeuropeiska länderna med mer än 300%. Båda jordbruken har utvecklats under delvis svåra krigsförhållanden och befann sig i efterkrigstiden under återuppbyggnad. Enligt sovjetryska källor var antalet traktorer 1961 (om man räknar på särskilt sätt, varom mera nedan) 1 921 000. Siffror för de ovannämnda västeuropeiska länderna för 1961 saknas, men man har dem för 1957. De var: i Frankrike 535 000, i det reducerade Västtyskland 600 000, i England 450 000 och i Italien 188 000, tillsammans alltså 1 773 000.

Dessa siffror behöver en kommentar. För att bilden inte skall bli förvrängd, räknades inte här antalet i verkligheten existerande sovjettraktorer (den officiella siffran är 1 090 000). De ryska traktorerna är i allmänhet starkare än de europeiska, vilkas effektivitet i genomsnitt är 15 konventionella hästkrafter. Därför har det sovjetryska fysiska antalet traktorer omräknats till 15-hästkraftsenheter för att jämförelsen skall halta så litet som möjligt. Dessutom tillåter jämförandet av sovjetryska siffror från 1961 med västeuropeiska siffror från 1957 antagandet att det västeuropeiska antalet 1961 var ännu större, ty traktorantalets tillväxttempo var

där snabbare under de senaste 20 åren än i Sovjetryssland.

För att jämföra mekaniseringsgraden i Sovjet och Västeuropa måste man dock anföra proportionen mellan traktorernas mekaniska energi i förhållande till arealernas storlek. Antalet traktorer i Sovjet per 1 000 ha var 1937—3,6, 1950—6,4 och 1961—9,6. Det genomsnittliga antalet traktorer i de fyra västeuropeiska länderna var 1937—2,9, 1950—12,1 och 1957—34. Traktortätheten är således i det västeuropeiska jordbruket nästan fyra gånger så stor som i Sovjet. Och detta inte endast i jämförelse med sådana högt industrialiserade länder som Frankrike (25 traktorer per 1 000 ha), Västtyskland (69 per 1 000 ha) och England (64 traktorer per 1 000 ha) utan även med sådana länder som Italien, där mer än hälften av landet har ett jordbruk som betraktas som underutvecklat och omodernt — där finns cirka 12 traktorer per 1 000 ha.

Av ovan anförda siffror kan man dra slutsatsen, att under perioden 1955—1961 har jordbrukets mekaniseringsgrad i Sovjet per 1 000 ha inte vuxit utan snarare minskat. Ökningen av antalet traktorer räckte inte till för att uppehålla den mekaniseringsnivå som fanns 1955 (10 traktorer per 1 000 ha istället för 9,6 1961). Det var 1955 som man i Sovjet inledde uppodlingen av de s. k. jungfruliga arealerna i Kasakstan och Sibirien.

Det skulle också vara intressant att jämföra den nuvarande mekaniska dragkraften inom jordbruket i Sovjet med den som fanns före revolutionen i Tsarryssland. Dragkraften av 9,6 traktorer kan betraktas som jämställd med 144 levande hästar per 1 000 ha. År 1915 fanns i Ryssland 35 miljoner hästar. Om man räknar om dessa hästars dragkraft till mekanisk effekt och minskar detta tal med 20% med hän-

syn till ungdjuren, så får man ca 180 hästars dragkraftsenergi per 1 000 ha istället för 144 för närvarande. Dragkraften per ha var således före revolutionen ca 25% större än 1961. Visserligen är detta en mycket approximativ beräkning, men den är tillräcklig för att påvisa den sovjetryska jordbruksmekaniseringens brister i förhållande till uppgifterna och tillfyllest för att störta legenden om stora framsteg på jordbruksmekaniseringens område tack vare kollektivjordbrukets och moderna metoders införande.

Andra jordbruksmaskiner än traktorer kan inte mycket förändra denna bild. Givetvis finns det många andra maskiner i Sovjet, men de finns också i Västeuropa. Skördens resultat bestämmas av grundarbeten såsom plöjning och sådd och dessa arbeten är totalt beroende av dragkraftens storlek och kapacitet.

Det är brister i jordbruksmekaniseringen, främst det otillräckliga antalet traktorer, som orsakar att man i alla sovjetryska kolchozer och sovchozer i regel tillämpar nattskiftsarbete under säsongen. Detta förklarar också varför flertalet jordbruksenheter inte kan hålla tidtabellen för vårbruk och skördearbeten.

Man kan fråga sig om detta förhållande snabbt kan förbättras. Svaret måste bli negativt. Under de senaste fem åren har Sovjets statistik konsekvent visat minskad produktion av jordbruksmaskiner i absoluta siffror. Det är mycket tvivelaktigt om försummelserna på detta område är möjliga att reparera på ett eller ett par år. Inte heller Chrusjtjov själv lovar någon sådan vändning. På CK-plenum i mars 1962 talade han visserligen om byggandet av nya fabriker för tillverkning av traktorer och andra jordbruksmaskiner, men han tillade, att man för detta behöver tid och uppmanade folket att innan produktio-

nen stiger lära sig att mera intensivt göra bruk av den redan befintliga maskinparken.

Att sovjetledningen förstår det absoluta behovet av att snart öka produktionen av jordbruksmaskiner och traktorer är givet, men Chrusjtjov har redan förklarat, att för detta behövs nya investeringar, vilka inte kan göras på annat sätt än på rustningsindustriens bekostnad. För att hålla takt i det nuvarande rustningstempot och investeringarna där, måste Sovjet söka andra utvägar. I juni inleddes förhandlingar mellan sovjetregeringen och den italienska koncernen Fiat beträffande byggandet av några traktorfabriker i Sovjet av Fiat-koncernen och för denna koncerns medel. Resultatet av dessa förhandlingar är ännu inte känt. Det är dock mycket symptomatiskt att Sovjet är alltmera tvingat att tillämpa NEP-metoder för att bemästra den permanenta jordbrukskrisen, som genomgått ständig skärpning under de senaste åren. Det var som bekant under NEP-tiden 1922-1926 som sovjetregeringen gav koncessioner till utländska kapitalistiska företag för byggandet av industriföretag med deras egna medel och garanterade dem alla i samband därmed förbundna vinster.

Jordbruket och EEC

Ett intressant och utomordentligt viktigt drag i den svenska debatten om anslutning till den Europeiska Ekonomiska Gemenskapen har varit den positiva hållning som från jordbrukets sida intagits till integrationen. Detta förhållande framstår som tämligen anmärkningsvärt mot bakgrunden av de notoriska svårigheter som den brittiska regeringen mött när det gällt att tillgodose jordbruksintressena både i hemlandet och i samväldesländerna

vid förhandlingarna om Storbritanniens inträde i EEC — det var som bekant närmast på denna sak som Brysselöverläggningarna tillfälligt havererade.

Bakgrunden till det svenska jordbrukets vida mer positiva hållning tecknas förtjänstfullt av en expertgrupp i en sakrik men lättläst samlingsvolym om »Jordbruket och livsmedelshandeln i Europamarknaden» (Lantbrukstekniska förlaget, 11:—). Resultatet av analyserna torde kunna sammanfattas så: en anslutning till Gemenskapen skulle utan tvivel medföra vissa risker för Sveriges jordbruk, vilka dock inte framstår som särskilt skrämmande och motsvaras av konkreta fördelar. En isolering från Europamarknaden skulle däremot med säkerhet innebära mycket betydande olägenheter — utan att några möjligheter till kompenserande fördelar kan urskiljas.

Riskerna gäller huvudsakligen två ting — skillnaden i jordbrukspolitisk målsättning och den förutsedda skärpta konkurrensen. Principiellt syftar som bekant den svenska jordbrukspolitiken till att åstadkomma »inkomstlikställighet» mellan jordbrukets folk och vissa jämförbara arbetargrupper. Romavtalet har en mera obestämd målsättning — »att ... tillförsäkra jordbruketsbefolkningen en skälig levnadsstandard». Denna skillnad får dock inte tillmätas alltför stor vikt. Som riksdagsman *Rolf Eliasson* framhåller utgör ju nämligen det svenska jordbruksavtalet i realiteten icke någon garanti för att den angivna målsättningen faktiskt uppnås. »Viktigast för frågan om målsättningen när det gäller inkomstlikställigheten är därför inte reglerna eller möjligheterna att inrymma vårt jordbruksavtal inom ramen för Gemenskapens jordbrukspolitik. Den väsentliga frågan är de gällande och framtida priserna på

jordbruksprodukter ...» Som flera medarbetare i skriften betonar, finns det skäl att räkna med att jordbrukarna i framtida prispförhandlingar snarast skulle få en starkare ställning genom att uppträda på gemensam front med sina yrkesbröder inom de kontinentala länderna — jordbruketsbefolkningen i dessa spelar ju en väsentlig politisk roll och kan på grund av eftersläpningen i levnadsstandard förutses komma med långt gående priskrav.

Den konkurrens som kan väntas från EEC-länderna på den svenska marknaden anser tydligen experterna att det svenska jordbruket genom sin höga rationaliseringsgrad bör vara väl rustat att motstå. Den motsvaras ju för övrigt av möjligheten att göra sig gällande på den stora europeiska marknaden.

Om å andra sidan Sverige skulle hamna utanför EEC är jordbrukets utsikter minst sagt dystra. Två tredjedelar av dess export skulle av allt att döma bortfalla — allting tyder nämligen på att det kommer att bli långt svårare för jordbruksprodukter än för industrivaror att »tränga sig in» från utanför Gemenskapen stående länder. Att hoppas på ersättning för detta exportbortfall på andra marknader är illusoriskt. Dels finns det inte många sådana marknader kvar, dels och framförallt måste vi räkna med att på dessa möta konkurrens just från EEC. Uppträdandet av en sådan storproducent kan förutses medföra både en lägre genomsnittlig prisnivå på den i hög grad artificiella internationella livsmedelsmarknaden, dels mer markerade prissvängningar än nu.

Denna utsikt ter sig betänkligen nog. På längre sikt är det kanske dock ännu en annan faktor som skulle visa sig mest besvärande för det svenska jordbruket om detta lämnas utan anknytning till Europamarknaden. De

lägre exportpriserna skulle ju ur svensk synpunkt nödvändigtvis också komma att framstå som lägre *import*-priser. Med andra ord: det gränsskydd som skulle fordras för att effektivt avskärma den svenska hemmarknaden från Danmarks, Nederländernas eller Frankrikes jordbruksexport skulle behöva skärpas betydligt i förhållande till nuvarande nivå. I sak vore ett sådant krav från jordbrukets sida självfallet inte oberättigat. Icke desto mindre måste man vid en realistisk bedömning erkänna att det måste stöta på utomordentligt stora politiska och psykologiska hinder att genomdriva det. Det ligger ingenting orimligt i påståendet, att inkomstlikställigheten i längden skulle bli vida svårare att realisera om det svenska jordbruket skulle försöka klara sig själv utanför Europamarknaden än om det skulle ta riskerna av att ge sig med i konkurrensen.

Aktiemarknaden i gungning

Aktiekursernas utveckling har under våren och sommaren tilldragit sig större intresse än vanligt, inte minst på grund av det dramatiska kursfall, som ägde rum på Wall Street »den svarta måndagen» den 28 maj, och den osäkerhet och oro som därefter härskat på den amerikanska aktiemarknaden med omedelbar återverkan på de europeiska börserna.

Kursfallet i New York nämnda dag var det kraftigaste som förekommit sedan oktober 1929. Dow Jones' index sjönk denna enda dag från 611,9 till 576,6, dvs. med 5,8 procent. Förlusterna eliminerades visserligen nästan helt påföljande dag, då indexen slutade i 604,0, men den närmast följande tiden blev kurserna på nytt vikande och nådde den 26 juni ett bottenläge på 535,8. Den genomsnittliga kursni-

vån hade då på mindre än en månad sjunkit ungefär 12,5 procent. Sedan följde en viss återhämtning och fram till början av augusti hade den åter närmast sig 600-strecket.

Det hör till bilden att de amerikanska kurserna, som kulminerat i december 1961, redan före »den svarta måndagen» hade reducerats med i genomsnitt 17 procent under en fem månader lång nedgångsperiod. Den sammanlagda sänkningen under första halvåret 1962 uppgick därför till omkring 27 procent.

Övriga börser har präglats av utvecklingen på Wall Street, som än en gång markerat sin ledarställning. Vad Stockholmsbörsen beträffar blev det omedelbara utslaget efter »svarta måndagen» mindre än t. ex. Londonbörsens. Den svenska kursnivån sänktes i första omgången endast 2,4 procent, den engelska däremot ännu mer än den amerikanska eller 6,4 procent. I bägge fallen nåddes bottenläget praktiskt taget samtidigt som i New York — i Stockholm den 28 och i London den 25 juni. Kursfallet efter »svarta måndagen» uppgick i Stockholm till ungefär 6 och i London till nära 10 procent. Nedgången från toppläget, som på båda börserna inföll redan före halvårsskiftet 1961, var på den svenska omkring 15 och på den engelska omkring 30 procent.

Det är naturligt att dessa förändringar tilldragit sig stor uppmärksamhet och givit anledning till många och ganska olikartade uttolkningar. Det har bl. a. poängterats att kraschen den 28 maj var den största sedan oktober 1929 och att den därför kunde vara ett förebud om en kommande nedgångsperiod som skulle bli både djupare och långvarigare än de som förekommit under 1950-talet. Sådana farhågor förefaller dock i hög grad överdrivna. Den enda säkra parallell som kan dragas mellan 1929 och 1962 är att

båda åren uppvisar börskrascher av osedvanlig styrka. I andra hänseenden är läget radikalt förändrat. Såväl för- mågan som viljan att bemästra kon- junkturutvecklingen är i dag helt an- nan än för trettio år sedan.

Mer avseende torde den förkla- ringen förtjäna att nedgången under första halvåret 1962 utgör en reaktion mot de förut alltför högt uppdrivna aktiekurserna, som i många fall knap- past stod i rimlig proportion till den avkastning aktierna lämnade. Ned- gången under 1962 hade föregåtts av en kursstegring de närmast föregå- ende åren, varunder den amerikanska kursnivån stigit med omkring 70 pro- cent från slutet av 1957 till slutet av 1961, den engelska med omkring 120 procent från våren 1958 till våren 1961 och den svenska med omkring 75 procent från genomsnittsläget 1955/57 till toppläget 1961. Eftersom utdelningarna inte ökade i tillnärmel- sevis samma takt sjönk avkastnings- procenten successivt. Samtidigt steg andra räntor. Tidigare hade det an- setts normalt att aktieplaceringar, med hänsyn till riskmomentet, skulle ge högre avkastning än obligationer men under högperioden var den avsevärt lägre och understeg även räntan på bankinsättningar.

Bland faktorer som bidragit till den tidigare kursstegringen nämns särskilt inflationstänkandet och uppfattningen hos kapitalplaceringarna att systemet med vinstnerplöjning medförde stora värdestegringar inom företagen och i en nära framtid skulle mogna ut i ökade utdelningar.

Omslaget skulle sammanhånga med att en del av kapitalplaceringarna börjat anse att inflationsriskerna överdrivits och utsikterna till utdelningsökningar överskattats och föredragit att pla- cera om sina tillgångar för att erhålla bättre avkastning.

Huruvida aktiekurserna nu passerat

botten eller kommer att falla på nytt går svårigen att förutsäga. Under alla förhållanden har relationen mellan avkastningen på aktier och obligatio- ner hunnit ändras avsevärt. Samtidigt som aktieavkastningen stigit när kursnivån sänkts har obligationsav- kastningen sjunkit därför att ränteni- vån varit fallande. Det återstår att se om dessa förskjutningar varit tillräck- liga för att återställa jämvikten på värdepappersmarknaden.

I samband med kursskredet på ak- tiemarknaden har det även talats om de väldiga förluster aktieägarna gjort. Otvivelaktigt finns det vissa som köpt till toppkurser och sedan varit tvung- na att sälja till betydligt reducerat pris och därigenom åsamkats bety- dande och oåterkallelig förlust. För huvuddelen gäller dock säkerligen att de har kvar sina tillgångar och erhå- ler samma avkastning som tidigare. Även om marknadsvärdet på dessa tillgångar är lägre än för ett par kvar- tal sedan, så är det å andra sidan högre än före kursuppgången under 1950-talets slut. Kanske finns det även de som var förutseende nog att sälja när kurserna stod på toppen och nu köper tillbaka sina aktieposter för vä- sentligt lägre belopp.

Demokratisk kultursyn?

Till de verkligt intressanta maktfak- torerna i vårt samhälle hör de s. k. folkrörelserna. Inbördes befinner de sig i flera fall i konkurrens eller i värsta fall konflikt — tillsammans bil- dar de icke desto mindre en något obestämd men på sitt vaga sätt infly- telserik storhet: Folkrörelse-Sverige. Formellt sett lär ett eller annat tiotal av organisationsledare tillsammans kunna uppträda som talesmän för i varje fall en majoritet av svenska fol- ket. I vilken utsträckning denna for-

mella representativitet också är reell borde vara en av de väsentligaste frågorna i vår politiska och kulturella debatt. Hur stort är avståndet mellan rörelsens dirigenter och de djupa leden, hur är de idéer närmare besett beskaffade som bär upp Folkrörelse-Sverige, hur utformas och traderas de, är de rimliga och funktionsdugliga i dagens samhälle, i många stycken så olikt det där »rörelserna» föddes?

Frågorna är betydelsefulla, men tycks sällan behandlas med den uppmärksamhet de förtjänar, vare sig det beror på att »folkrörelserna» till den grad identifierats med demokratin, att varje mera allvarlig kritik skulle te sig som majestätsbrott eller skälet är något annat. Ett okonventionellt försök har emellertid gjorts av Bengt Nerman i debattinlägget *Demokratins kultursyn*, som under sommaren i väsentlig utsträckning direkt och indirekt gett stoff till pressens kulturdebatt. Författaren, som själv är folkbildare av facket inom »rörelsernas» akademiska konkurrent Folkuniversitetet, har valt att huvudsakligen behandla folkbildningsarbetet och den ideologi som skyntar bakom detta. Mycket i hans kritik är angeläget och värdefullt. Så hans angrepp på den oklart romantiska föreställningen om att kulturen på något vis skapas av »folket» — som man i sin tur egentligen endast får kontakt med genom folkrörelserna! Väsentliga är också de skarpa angreppen på den rörelsebestämda folkbildningens tendens att överbetona den sociala anpassningen, det konformistiska. »Grundtankarna vilar på en statisk bild, där samhället är givet, accepterat och lyckligt. Varje liten välfärdssparv kvittrar på sin folkhemskvist — aldrig ett ljud om en fruktbar oro, aldrig någon bild av människan i samhällslabyrinten med sin osäkerhet, både i fråga om normer och värderingar ...» »Man kan

inför alla de sociala ambitionerna få lust att påstå, att det viktigaste för bildningsarbetet är att söka göra människan *asocial*.»

Det är lätt att förstå Nermans irritation. Så mycket beklagligare då att han i det avsnitt, som mest uppmärksammas i den allmänna debatten, själv råkat hemfalla åt en variant av romantisk, demokratisk optimism. I en uppsats om »otrycket» — en fyndig beteckning för den sekunda litteraturen, veckopress, våldsskildringar, pornografi — tar han radikalt avstånd från försöken att »fostra» människorna, att »höja» dem till en förädlad smak. »Gränsen går inte mellan kultur och brist på kultur i konventionell mening. Den går mellan det beteende som är äkta och genuint och det som är konventionellt och oäkta.»

Åtskilliga invändningar kan riktas mot detta. Att Nerman tar alldeles för ytligt på den komplicerade frågan om konstnärligt värde är uppenbart. Det exalterade lovprisandet av äktheten och det allmänneligen omfattade fördömandet av »oäkthet» och »konventionalism» tycks förbise det pedagogiskt och psykologiskt självklara, att en tid av mödosamt tillägnande, och därmed till att börja med självklart en endast ytlig förståelse kan vara nödvändig för en så småningom djupnande kontakt med exklusivare kulturvärden. Om denna strävan från början skulle dömas ut som oäkta, om den konventionellt strävsamme litteraturläsaren skulle uppmanas att sluta med sitt icke fullt »äkta» försök att läsa Harry Martinsson och i stället söka en genuin upplevelse hos Micky Spillane — hur skulle då någon individuell fördjupning någonsin komma till stånd?

En annan synpunkt förefaller speciellt viktig, och av allt att döma har Nerman och hans meningsfränder inte kommit att tänka på den. Programmet

att avskaffa den »moraliserande» och »fostrande» attityden, att erkänna alla kulturupplevelser som lika värdefulla, om de blott är »äkta» syftar utan tveivel till en »demokratisering» av det område där jämlikhetssträvandena ännu inte tycks ha slagit igenom. Icke desto mindre kan man ifrågasätta, om inte programmets genomförande skulle medföra en allvarlig risk just för det demokratiska jämlikhetssamhället. Folkbildningens smakfostran kan vara tafatt eller klumpig i många fall — tillsammans innebär dock alla de ansträngningar för ett »höjande» av den allmänna kulturnivån som Nerman så hårt angriper ur demokratisk synpunkt väsentligt. Om den verksamheten inställdes skulle, enligt det minsta motståndets lag som folkbildningen har så massiv erfarenhet av, ofantligt många människor mjukt sjunka ner

till otryckets nivå. Det skulle inte innebära kulturens undergång, långt därifrån, men det skulle innebära att samhället, sedan den ekonomiska indelningen i »två nationer» lyckligtvis i allt väsentligt kunnat övervinnas, skulle klyvas av en kanske lika ödesdiger splittring. Å ena sidan en mycket liten, i gängse mening kultiverad elit, och å den andra en bred massa som skulle på ett hopplöst sätt ställas utanför de värden som i den materiella utjämnings samhällen av allt att döma skulle komma att utgöra de viktigaste skiljemarkerna mellan klasserna. Det vore verkligen en tragisk absurditet i demokratisk nitälskan att på kort sikt hävda dragspelets likvärdighet med symfonin på längre sikt slå undan en av de viktigaste förutsättningarna för att ge demokratin ett levande och mänskligt innehåll.